

FORMS FOR ENDEARMENT IN GEORGIAN

საალერსო მიმართვის ფორმები ქართულში

Natela Phartenadze

Doctor of Philological Sciences

Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University,

Batumi, Rustaveli/Ninoshvili st., 32/35, 6010, Georgia,

+995 577 179 744, natia.phartenadze@bsu.edu.ge,

<https://orcid.org/0000-0001-7919-8635>

Abstract. In Georgian, endearment forms of address are expressed by nouns, as well as adjectives, pronouns and verbs.

Among nouns, proper, common nouns and nicknames are used with the function of address. In the Georgian language, all kinds of proper names are formed with the help of a diminutive form. Along with the well-known suffixes (-ია, -იკ/-იკო, -იკა, -ა, -აკ/-აკო, -უკ/-უკა, -ილო, -უნა, -უნია, -იკელა, -უცა... ქეთა, თიკუნია, ზურიკელა, დათუნა, ნანიკო...), there are also modern Georgian suffixes -ჩო/-ჩი (ნინჩო, თამჩო, ნანჩო/მანჩი...) and forms in which root vowels are doubled, such as: ლეელ, ლაან, სოოგ, ქეეთ, მაკკ, რუუუს, ნიინ, ნაან, საან... They are an unaffixed basis of anthroponyms used interchangeably, where the vowel between consonants is pronounced continuously. They express affection. There are forms ending in a vowel + consonant suffix: ნიკუმ, ქეთუმ, მაკუმ, თეკუმ..., which were introduced into the Georgian language under the influence of the Russian language. There are also forms of names with dropped vowels: ნინ! სოგ! ლან! მანან! გელ! ლელ!... But they "transfer us into a dialectical space".

At present, it is customary to give names in honor of historically famous people (names of characters of Georgian origin and Christian denomination predominate among them): ერეკლე, დემეტრე, სულხანი, მაკრინე, თეკლა, ალექსანდრე, ანდრია, ნოე, არჩილი, მარიამი, თომა, საბა, ნიკოლოზი, რუსუდანი, etc. and people try not to underestimate or change the form of these names as much as possible, even with affectionate treatment. But there are also shortened forms, for instance: გალაკტიონი - გალა; ზურაბი - ზურა; ეკატერინე - ეკა, დემეტრე - დემე, ალექსანდრე - ალე, ნიკოლოზი - ნიკო, მარიამი - მარი... Moreover, recently the names have become so shortened that they are reduced to only one syllable. For example: თი, ნი, თე, ლი, ან, თამ... Shortened names in the Georgian language are used in an informal setting, often when referring to a very close person or friend, and the use of such a form in the Georgian language is unacceptable for a non-close person or in an official environment.

Diminutive forms are quite often used in the official space. During official meetings, governmental or parliamentary meetings, we often hear the use of diminutive forms for officials: თაკო, ივიკო, ოთიკო, ოთო, რობიკო, მიშიკო, etc., what, in our opinion, is unacceptable. Although such behavior reflects the modern attitude to names and, respectively, the current state of the nomenclature of proper names.

Substantive adjectives also occupy a certain place among the forms of affectionate address. Such an address emphasize the evaluative-characteristic function, since the addressee, in addition to the nomination, also aims to evaluate the recipient. In addition, the adjective often appears as part of an address syntagm: ზედაზნის ნისლო; ტკბილო შვილო, ნიჭიერო პედაგოგო...

A linguistic resource for the morphological expression of an affectionate address is also an address expressed by pronouns. The pronoun ჩემო "my/mine" is often used in the address, expressing a positive attitude, but on the other hand, it often contains the semantics of advice: ჩემო ბალებო, ჩემო

მხარე... It should be noted that the pronoun ჩემო practically does not occur in the Georgian language as an independent form of address, although this pronoun forms various combinations with adjectives and nouns. a) ჩემო + noun (ჩემო მეგობარო, ჩემო შვილო...); b) ჩემო + substantive adjective (ჩემო მშვენიერო, ჩემო დიდებულო, ჩემო ტურფავ... and c) common variant - ჩემო + substantive adjective + noun (ჩემო ძვირფასო მშობლებო, ჩემო საოცარო ქალაქო...).

The uniqueness of the Georgian language is manifested in the specifics of the use of affectionate forms expressed by a verb or verb form, such as: *გენაცვალე! გენაცვა! დაგენაცვლე! შენი კვნესამე! კესანე! გეთაყვა! თავს შემოგველე, შენ შემოგველე, შენი ჭირიმე! შენი სულის ჭირიმე! შენი სატკივარი მე! დედაშვილობამ, etc.* They have the same semantics, express the desire to share the misfortune of the object of treatment, to be in his place, to cure his illness.

We can say that the forms of affectionate address, in addition to the value standard, are a specific feature that reflects the national mentality and spiritual culture.

Keywords: Georgian, article, Verbal forms, proper names, Forms of address, positive.

ნათელა ფარტენაძე

ფილოლოგიის დოქტორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ასოცირებული პროფესორი,

ბათუმი, რუსთაველი/ნინოშვილის ქ. 32/35, 6010, საქართველო,

+995 577 179 744, natia.phartenadze@bsu.edu.ge,

<https://orcid.org/0000-0001-7919-8635>

აბსტრაქტი. ქართულში მიმართვის საალერსო ფორმები გამოიხატება როგორც არსებითი სახელით, ასევე ზედსართავი სახელით, ნაცვლსახელითა და ზმნური ფორმებით.

არსებით სახელთაგან მიმართვის ფუნქციით გამოიყენება საკუთარი, საზოგადო და მეტსახელებიც. ქართულში ყველა ტიპის საკუთარ სახელს ეწარმოება მოფერებით-კნინობითი ფორმა. საყოველთაოდ ცნობილი სუფიქსების (-ია, -იკ/-იკო, -იკა, -ა, -აკ/-აკო, -უკ/-უკა, -ილო, -უნა, -უნია, -იკელა, -უცა... ქეთა, თიკუნია, ნინიკელა, დათუნა, ნანიკო...) გვერდით თანამედროვე ქართულში გვხვდება -ჩო/-ჩი სუფიქსიც (ნინჩო, თამჩო, ნანჩო/მანჩი...) და ისეთი ფორმები, რომლებშიც ფუძისეული ხმოვნებია გაორმაგებული, ასეთებია: ლეელ, ლაან, სოოფ, ქეეთ, მაკკ, რუუს, ნიინ, ნაან, საან... ესენია უაფიქსოდ ხმარებულ ანთროპონიმთა ძირი, სადაც წარმოთქმისას გრძელდება კონსონანტებს შორის მოქცეული ხმოვანი. ისინი ალერსს გამოხატავენ. ასევე, ხმოვანს+თხმოვნიანი სუფიქსით დამთავრებული ფორმებიც: ნიკუმ, ქეთუმ, მაკუმ, თეკუმ.., რაც რუსული ენის გავლენითაა შემოსული ქართულ ენაში. ასევეა პირველადი სახელების ხმოვანმოკვეცილი ფორმები: ნინ! სოფ! ლან! მანან! გელ! ლელ!... მაგრამ მათ „გადაყვავართ დიალექტურ სივრცეში“.

დღესდღეობით ტენდენციურია ისტორიულად ცნობილი პირველადი სახელების დარქმევა (მათ შორის კი ჭარბობს ქართული წარმოშობისა და ქრისტიანული რელიგიის პერსონაჟების სახელები): ერეკლე, დემეტრე, სულხანი, მაკრინე, თეკლა, ალექსანდრე, ანდრია, ნოე, მარიამი, თომა, მართა, საბა, ნიკოლოზი, რუსუდანი და ა. შ. და მაქსიმალურადაც ცდილობენ არ დააკნინონ და არ შეუცვალონ ფორმა აღნიშნულ სახელებს თუნდაც ალერსის დროს, მაგრამ გვხვდება შემოკლებული ფორმებიც. მაგალითად: გალაკტიონი - გალა; ზურაბი - ზურა; ეკატერინე - ეკა, დემეტრე - დემე, ალექსანდრე - ალე,

ნიკოლოზი - ნიკო, მარიამი - მარი... უფრო მეტიც, ბოლო პერიოდში სახელები იმდენად შემოკლდა, რომ მხოლოდ ერთ მარცვლამდეა დაყვანილი. მაგალითად: თი, ნი, თე, ლი, ან, თამ... ქართულ ენაში შემოკლებული სახელები არაფორმალურ გარემოში გამოიყენება, ხშირად მეგობრის ან სხვა ახლობელი ადამიანის მიმართ და ამგვარი ფორმით გამოიყენება ქართულ ენაში არაახლობელ ადამიანთან ან ფორმალურ გარემოში მიუღებელია.

კნინობითი ფორმები საკმაოდ მომრავლდა ოფიციალურ სივრცეში. ოფიციალური შეხვედრების, სამთავრობო თუ საპარლამენტო სხდომების მსვლელობისას ხშირად გვესმის თანამდებობის პირთა მისამართით კნინობითი მიმართვის ფორმები: თაკო, ივიკო, ოთიკო, ოთო, რობიკო, მიშიკო და მისთანები, რაც ჩვენი აზრით, მიუღებელია, თუმცა მსგავსი მოვლენები სახელებისადმი თანამედროვე დამოკიდებულებისა და, აქედან გამომდინარე, საკუთარ სახელთა ნომინაციის თანამედროვე ვითარების ამსახველია.

საალერსო მიმართვის ფორმებიდან გარკვეული ადგილი უჭირავს სუბსტანტიურ ზედსართავ სახელებსაც. ასეთი მიმართვები შეფასებით-მახასითებელ ფუნქციას უსვამენ ხაზს, ვინაიდან ადრესანტი, ნომინაციის გარდა, მიზნად ისახავს ადრესატის შეფასებასაც. ამასთანავე ზედსართავი სახელი ხშირად გვეკლინება მიმართვითი სინტაგმის წევრად: ზედაზნის ნისლო; ტკბილო შვილო, ნიჭიერო პედაგოგო...

საალერსო მიმართვის მორფოლოგიური გამოხატვის ენობრივ რესურსს ნაცვალსახელებით გამოხატული მიმართვებიც წარმოადგენს. მიმართვაში ხშირად გამოიყენება ნაცვალსახელი *ჩემო*, რომელიც პოზიტიური დამოკიდებულების მარკერია, მეორე მხრივ კი - ხშირად შეიცავს დარიგებისა და რჩევის სემანტიკასაც: ჩემო ბაღებო, ჩემო მხარე... უნდა ითქვას, რომ მიმართვის დამოუკიდებელ ფორმად კუთვნილებითი ნაცვალსახელი *ჩემო* პრაქტიკულად არ გვხვდება ქართულში, თუმცა აღნიშნული ნაცვალსახელი სხვადასხვა სახის კომბინაციებს ქმნის ზედსართავსა და არსებით სახელთან. ა. ჩემო + არსებითი სახელი (ჩემო მეგობარო, ჩემო შვილო...); ბ. ჩემო + სუბსტანტივირებული ზედსართავი (ჩემო მშვენიერო, ჩემო დიდებულიო, ჩემო ტურფავ... და გ. გავრცობილი ვარიანტი - ჩემო + გასუბსტანტებული ზედსართავი + არსებითი სახელი (ჩემო ძვირფასო მშობლებო, ჩემო საოცარო ქალაქო...).

ქართული ენის უნიკალური ხასიათი სწორედ ზმნებისა და ზმნური წარმოშობის საალერსო ფორმების გამოყენების სპეციფიკაში მჟღავნდება. როგორცაა: *გენაცვალე! გენაცვა! დაგენაცვლე! შენი კვნესამე! კესანე! გეთაყვა! თავს შემოგველე, შენ შემოგველე, შენი ჭირიმე! შენი სულის ჭირიმე! შენი სატკივარი მე! დედაშვილობამ* და ა.შ. მათ ერთი სემანტიკა აქვს, ისინი მიმართვის ობიექტის ჭირის გაზიარების, მის ადგილზე ყოფნის, მისი ავადმყოფობის მორჩენის სურვილს გამოხატავენ.

შეიძლება ითქვას, რომ საალერსო მიმართვის ფორმები, გარდა ღირებულებრივი სტანდარტისა, წარმოადგენს სპეციფიკურ ნიშანს, რომელშიც ისახება ეროვნული მენტალობა და სულიერი კულტურა.

საკვანძო სიტყვები: ქართული, აფიქსი, საალერსო ფორმები, საკუთარი სახელები, მიმართვა, პოზიტივი.

შესავალი. მიმართვის ფორმების კვლევა ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გასული საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. ჩვენი მიზანია, ქართული ენისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური საალერსო მიმართვის ფორმების წარმოჩენა, რომლებიც გამოიხატება როგორც არსებითი სახელით, ასევე ზედსართავი სახელით, ნაცვალსახელითა და ზმნური ფორმებით. განსაკუთრებულ ყურადღებას ვამახვილებთ საკუთარ სახელებში აფიქსთა სახეცვლილებასა და თავისებურ წარმოებაზე. ვეცდებით, ავხსნათ არსებულ ნაირსახეობათა გამომწვევი მიზეზები.

აღნიშნულ საკითხს აკაკი შანიძე აკავშირებს წოდებით ბრუნვასთან (შანიძე, 1980: 44-45). განსხვავებულია არნოლდ ჩიქობავას პოზიცია, რომელიც თვლის, რომ: „მიმართვის ფორმა არ უკავშირდება არც ზმნას, არც სახელს; მას შეიძლება ჰქონდეს მსაზღვრულად სახელი (ძვირფასო ძმავო!). მაგრამ არცერთ შემთხვევაში მიმართვა წინადადების ორგანულ ნაწილში არ შედის. ის წინადადებაში სასვენი ნიშნითაა გამოყოფილი (ჩიქობავა, 1950: 36).

შ. აფრიდონიძე ზმნის იმპერატივს მიიჩნევს მიმართვის სისტემის სრულფუნქციონირებად და განიხილავს ზოგიერთი მიმართვის ზმნური ფორმის ეტიმოლოგიას, როგორცაა: გეთაყვა, გენაცვა და ა. შ. (აფრიდონიძე, 1995: 26).

მაია ჩხეიძე დადებითი ემოციური დამოკიდებულების აღმნიშვნელ ერთეულთა ჯგუფს და იმ სიტყვიდენტიფიკატორებს განიხილავს, რომლებიც თავისი სემანტიკური გრადაციის პრინციპებით ძალზე ახლოა საალერსო მიმართვებთან (ჩხეიძე, 1993:122).

მეთოდები. ნაშრომი ეფუძნება კვლევის შემდეგ მეთოდებს: ლინგვისტური მასალის კრიტიკული ანალიზი სინქრონიისა და დიაქრონიის ჭრილში, სტრუქტურული ანალიზი, აღწერა, სინთეზი, ინდუქცია და დედუქცია.

შედეგები. წინამდებარე სტატიაში გაანალიზებულია საალერსო მიმართვის ფორმების გამოყენების თავისებურებანი თანამედროვე ქართულში. ნაჩვენებია აფიქსთა სახეცვლილებანი და საკუთარ სახელთა საალერსო მიმართვის განსხვავებული ფორმები. გამოკვეთილია სასაუბრო მეტყველებაში გახშირების ტენდენცია.

მსჯელობა. ქართულისთვის სპეციფიკურ საალერსო ფორმებს, როგორცაა: შემოგველე, გენაცვალე და მისთანები ოთარ გაჩეჩილაძე მიმართვისა და შორისდებულის ურთიერთდამოკიდებულების ფონზე განიხილავს: „ხშირად შორისდებული მიმართვის ფორმის გამაძლიერებლად გვევლინება, ხოლო ზოგჯერ რაიმე ემოციების გამოხატვის მიზნითაა წარმოთქმული“ (გაჩეჩილაძე, 1979:125).

ქართულში მიმართვის საალერსო ფორმები გამოიხატება როგორც არსებითი სახელით, ასევე ზედსართავი სახელით, ნაცვლსახელითა და ზმნური ფორმებით.

არსებით სახელთაგან მიმართვის ფუნქციით გამოიყენება საკუთარი, საზოგადო და მეტსახელებიც, რომლებსაც მოფერება-ალერსის მიზნითაც მიმართავენ. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულში ყველა ტიპის საკუთარ სახელს ეწარმოება კნინობით-ალერსობითი ფორმა. საყოველთაოდ ცნობილი სუფიქსების (-ია, -იკ/-იკო, -იკა, -ა, -აკ/-აკო, -უკ/-უკა, -ილო, -უნა, -უნია, -იკელა, -უცა... ქეთა, თიკუნია, ზურიკელა, დათუნა, ნანიკო...) გვერდით თანამედროვე ქართულში გვხვდება -ჩო/-ჩი სუფიქსიც (ნინჩო, თამჩო, ნანჩო/მანჩი...). თუკი დავაკვირდებით, კნინობითი ფორმის მაწარმოებელი ნებისმიერი აფიქსი მთავრდება -ა' და -ო' ხმოვნებზე, თუმცა თანამედროვე ქართულში გაბატონდა -ი' დაბოლოებანი აფიქსები: თაკო//თაკდ, მაკო, მაიკო//მაკდ, დათა, დათუნა//დათდ... ქართულმა, ისევე როგორც ბევრმა ენამ, დროთა განმავლობაში განიცადა ფონოლოგიური ცვლილებები. ამ ცვლილებებმა შეიძლება გამოიწვიოს ხმოვანთა ცვლა, შეკუმშვა და ასიმილაცია. -ი' სუფიქსის არსებობა შეიძლება გამოწვეული იყოს ამ ფონოლოგიური პროცესებით. ასევე შეიძლება გავლენა იქონიოს სოციალურმა და კულტურულმა ფაქტორებმა. მაგალითად, გარკვეული აფიქსები ან სახელების ნიმუშები შეიძლება გახდეს მოდური ან პრესტიჟული საზოგადოებაში და გამოიწვიოს მათი ფართო გამოყენება.

გვხვდება აგრეთვე ისეთი ფორმები, რომლებშიც ფუძისეული ხმოვნებია გაორმაგებული, ასეთებია: ლეელ, ლაან, სოოფ, ქეეთ, მაკკ, რუუს, ნიინ, ნაან, საან... ესენია უაფიქსოდ ხმარებულ ანთროპონიმთა ძირი, სადაც წარმოთქმისას გრძელდება კონსონანტებს შორის მოქცეული ხმოვანი. ისინი ალერსს გამოხატავენ. ასევე, V+C სუფიქსით დამთავრებული ფორმებიც: ნიკუმ, ქეთუმ, მაკუმ, თეკუმ..., რაც, შიძლება

ითქვას, რუსული ენის გავლენითაა შემოსული ქართულში. ასევე პირველადი სახელების ხმოვანმოკვეცილი ფორმები: სოფ! ლან! მანან! გელ! ლელ!... მაგრამ მათ, როგორც ქ. გოდერძიშვილი აღნიშნავს, „გადაყვავართ დიალექტურ სივრცეში“ (გოდერძიშვილი, 2012: 134). ავტორი აქვე აღნიშნავს, რომ „ადრე ხშირად ცნობილი პიროვნებების მიერ კნინობითი სუფიქსით სახელის ტარება განაპირობებდა ამ სახელის გაოფიციალურებას, ახლა კი თავად სახელი უწყობს ხელს ადამიანთა პოპულარობას, რადგან ამით აქცენტირება ხდება მათს „თანამედროვეობაზე“, იმის სურვილზე, რომ დაიმკვიდრონ თავი დადებითი ემოციური ელფერით. სახელების გარკვეულმა ფორმებმა ერთგვარი იდენტიფიკაციის ფუნქციაც შეიძინა“ (გოდერძიშვილი, 2012:144). თუმცა ასევე არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ დღესდღეობით ტენდენციურია ისტორიულად ცნობილი პირველადი სახელების დარქმევა (მათ შორის ჭარბობს ქართული წარმოშობისა და ქრისტიანული რელიგიის პერსონაჟების სახელები): ერეკლე, დემეტრე, სულხანი, მაკრინე, თეკლა, ალექსანდრე, ანდრია, ნოე, არჩილი, მარიამი, თომა, საბა, ნიკოლოზი, რუსუდანი და ა. შ. და მაქსიმალურადაც ცდილობენ არ დააკნინონ და არ შეუცვალონ ფორმა აღნიშნულ სახელებს თუნდაც ალერსის დროს, მაგრამ გვხვდება შემოკლებული ვარიანტებიც, რომლებიც, როგორც წესი, ნაკლებად ფორმალურია, ვიდრე მათი სრული ფორმები. ისინი გამოხატავენ ფამილარულ დამოკიდებულებას ადრესატის მიმართ. „ხშირად მიმართვის ფორმად შემოკლებული ფორმის არასტანდარტული ვარიანტი გამოიყენება და ფორმის არჩევანი ინფორმაციას გვაწვდის მოსაუბრე ადამიანებს შორის ურთიერთობებისა და სასაუბრო თემის შესახებ“ (აფრიდონიძე, 2003:32). მაგალითად: გალაკტიონი - გალა; ზურაბი - ზურა; ეკატერინე - ეკა, დემეტრე - დემე, ალექსანდრე - ალე, ნიკოლოზი - ნიკო, მარიამი - მარი... უფრო მეტიც, ბოლო პერიოდში სახელები იმდენად შემოკლდა, რომ მხოლოდ ერთ მარცვლამდეა დაყვანილი. მაგალითად: თი, ნი, თე, ლი, ან, თამ... რომლებიც ძირითადად არაფორმალურ გარემოში გამოიყენება, მეგობრის ან ძალიან ახლობელი ადამიანის მიმართ და ამგვარი ფორმით მიმართვა არაახლობელ ადამიანთან ან ფორმალურ გარემოში მიუღებელია. თუკი საკუთარ სახელთა მსგავსი შემოკლებული ვარიანტები ფორმალურ გარემოში მიუღებელია, კნინობითი ფორმები საკმაოდ მომრავლდა ოფიციალურ სივრცეში. კერძოდ, ოფიციალური შეხვედრების, სამთავრობო თუ საპარლამენტო სხდომების მსვლელობისას ხშირად გვესმის თანამდებობის პირთა მისამართით კნინობითი მიმართვის ფორმები. მაგალითად: თაკო, ივიკო, ოთიკო, ოთო, რობიკო, მიშიკო და მისთანები, რაც, ჩვენი აზრით, მიუღებელია, თუმცა მსგავსი მოვლენები სახელებისადმი თანამედროვე დამოკიდებულებისა და, აქედან გამომდინარე, საკუთარ სახელთა ნომინაციის თანამედროვე ვითარების ამსახველია.

გარდა საკუთარი სახელებისა, მიმართვის საალერსო ფორმები საზოგადო სახელებთანაც გვხვდება. ადამიანის გარდა მიმართვის ადრესატი შეიძლება იყოს სხვა სულიერი ან უსულო არსება. მაგალითად: ვაზო, კორტოხო, კრამიტო, ჭადარო, მზეო, ცავ, კაცსავით გადღეგრძელებ, შენს სადღეგრძელოს ვსვამ! (ლებანიძე, 1977: 436) ჩემო ხარებო, ღვინოებო და წიქარებო, საყვარლებო, თქვენი გზა ნახეთ (ლებანიძე, 1977: 478) ...

საალერსო მიმართვის ფორმებიდან გარკვეული ადგილი უჭირავს ზედსართავ სახელებსაც. ასეთი მიმართვები შეფასებით-მახასითებელ ფუნქციას უსვამენ ხაზს, ვინაიდან ადრესანტი, ნომინაციის გარდა, მიზნად ისახავს ადრესატის შეფასებასაც. ამასთანავე ზედსართავი სახელი ხშირად გვეკლინება მიმართვითი სინტაგმის წევრად: ზედაზნის ნისლო, ნაზო და სუსტო, მდინარის თვალო, ტყევ და ვენახო (ჭილაძე, 1986: 423); ტკბილო შვილო, მშობლიურ კერაზე ტკბილო, აქ დარჩი და არ წახვიდე არსად (ასათიანი, 1986: 102); ძვირფასო მასწავლებელო, ნიჭიერო პედაგოგო და იშვიათო ადამიანო! თქვენს ღვაწლს სიკვდილამდე არ დავივიწყებთ (კაი ყმა, 1986: 76)...

საალერსო მიმართვის მორფოლოგიური გამოხატვის ენობრივ რესურსს ნაცვალსახელებით გამოხატული მიმართვებიც წარმოადგენს, რომლებიც

მრავალფეროვნებით არ გამოირჩევა. ნაცვალსახელები არ ასახელებენ ადრესატს, ისინი მხოლოდ მიუთითებენ მასზე, რითიც განსხვავდებიან სხვა დანარჩენი ნაირსახეობებისგან. კომუნიკაციურ სიტუაციებში, სადაც ურთიერთობის პერსონალური დისტანცია არსებობს, მიმართვაში ხშირად გამოიყენება ნაცვალსახელი *ჩემო*, რომელიც პოზიტიური დამოკიდებულების მარკერია, მეორე მხრივ კი - ხშირად შეიცავს დარიგებისა და რჩევის სემანტიკასაც. კერძოდ: ჩემო მიმინო და ჩემო ფრთანათელო, ოდესმე დიდი ყოფილა საქართველო (ლებანიძე, 1977: 294); ჩემო ბაღებო, აყვავდით, იმხიარულეთ (იაშვილი, 1975: 75)... უნდა ითქვას, რომ მიმართვის დამოუკიდებელ ფორმად კუთვნილებითი ნაცვალსახელი *ჩემო* პრაქტიკულად არ გვხვდება ქართულში. თუ არ ჩავთვლით კერძო შემთხვევებს, ისიც ნარიანი მრავლობითის ფორმით წარმოებულს: მშვიდობით, ჩემო, თვალში ცრემლით განებებთ თავსა... (ჭავჭავაძე, 1984: 64), თუმცა აღნიშნული ნაცვალსახელი სხვადასხვა სახის კომბინაციებს ქმნის ზედსართავსა და არსებით სახელთან. საალერსო მიმართვის ერთ-ერთ გავრცელებულ ნაირსახეობას წარმოადგენს საზოგადო სახელის ან გასუბსტანტებული ზედსართავის კომბინაცია კუთვნილებით ნაცვალსახელთან *ჩემო*, რომელიც სხვადასხვა სახით წარმოგვიდგება. კერძოდ: ა. ჩემო + არსებითი სახელი (ჩემო მეგობარო, ჩემო შვილო...); ბ. ჩემო + სუბსტანტივირებული ზედსართავი (ჩემო მშვენიერო, ჩემო დიდებულო, ჩემო ტურფავ... (-შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფავ! (ჭავჭავაძე, 1984: 45) და გ. გავრცობილი ვარიანტი - ჩემო + გასუბსტანტებული ზედსართავი + არსებითი სახელი (ჩემო ძვირფასო მშობლებო, ჩემო საოცარო ქალაქო...). აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ კომპონენტ *ჩემო* -ს საალერსო მნიშვნელობით გამოყენების სხვადასხვა ვარიანტი გვხვდება: ჩემო კარგო, ჩემო ყველავე, ჩემო გულო, ჩემო ძვირფასო...

გარდა ზემოაღნიშნულისა, საალერსო მიმართვის ფორმებად ქართულში გამოიყენება ისეთი ფორმებიც, როგორცაა: სიხარულო, ოცნებავე, ზღაპარო, ანგელოზო, ღვთაებავე, გმირო, ნამცეცა, გვრიტო, ფისო, ბაჭია, მერცხალო, ყვავილო, ვარსკვლავო და სხვა, რომლებიც, შეიძლება ითქვას, ძირითადად, ქართულ ენაში დასტურდება.

რაც შეეხება საალერსო მიმართვის ზმნურ ფორმებს, ისინი გამოიყენება თანამოსაუბრის აზრის გამოთქმისას. ხშირად ასეთი ზმნური ფორმები არაერთსიტყვიანია. მათ შეიძლება თან ახლდეს ნაცვალსახელიც. ქართული ენის უნიკალური ხასიათი სწორედ ზმნებისა და ზმნური წარმოშობის საალერსო ფორმების გამოყენების სპეციფიკაში მჟღავნდება. ქართულ ენაში ყურადღებას იქცევს მიმართვის რამდენიმე საალერსო ზმნური ფორმა. სანამ უშუალოდ ამ საკითხზე გადავიდოდეთ, შევხებით ამგვარი ფორმებისა და შორისდებულების პრობლემას. ქართველ ენათმეცნიერთა შორის ექვს არ იწვევს შორისდებულის, როგორც ემოციურობის მარკერის ფუნქცია. კერძოდ, ა. შანიძის კლასიფიკაციის მიხედვით, შორისდებულები იყოფიან სამ შინაარსობრივ ჯგუფად: 1. გრძნობების გამომხატველ, 2. ფიცილისა და ალერსის გამომხატველ და 3. მოსაუბრის ნება-სურვილის გამომხატველ შორისდებულებად (შანიძე, 1980: 48). ლ. კვაჭაძე კი გამოყოფს ორ ჯგუფს: განცდა-გრძნობებისა და ნება-სურვილის გამომხატველ შორისდებულებს. ავტორი მეორე ჯგუფში აერთიანებს ალერსობით ფორმებს: ჭირიმე, გენაცვალე... „თუმცა ამ ჯგუფში მოთავსება მიუთითებს მსგავსი ფორმების მნიშვნელობის მხოლოდ წარმოშობაზე - სურვილს, ჩაენაცვლოს მიმართვის ადრესატს (ჭირიმე/გენაცვალე - გასაჭირსა თუ სიკვდილში), რომელიც, როგორც სემანტიკა, დღესდღეობით სრულად დაკარგულია და ახალ ქართულში ამ მნიშვნელობით აღარ გამოიყენება. სავარაუდოდ, ალერსის გამომხატველი ფორმულები პირველ ჯგუფში უნდა მოთავსდეს, წინადადებაში მათი მნიშვნელობის გამომხატველი ელფერის მიხედვით, მაგალითად, მოწონება: გენაცვალე (დეიდა! უნივერსიტეტი „ფრიადებზე“ დავამთავრე - გენაცვალე შენ!/ჭირიმე შენი!). აქ, ალერსის ეს ფორმა უტოლდება ისეთ ფორმებს, როგორცაა: ბარაქალა! ყოჩაღ! და გამომხატავს მთქმელის ინფორმაციის მოწონებას, თუმცა, რაც შეეხება ალერსის

მნიშვნელობის მქონე შორისდებულების გრამატიკულ ფორმას, მათ შეუძლიათ დაირთონ მრავლობითი რიცხვის გრამატიკული ნიშანი, თუ ეს ფორმა ადრესატის მრავლობითობის აღსანიშნავად არის გამოყენებული: თქვენი ჭირიმეთ!“ (კვაჭაძე, 1961: 320). ოთარ გაჩეჩილაძე ისეთ სიტყვებს, როგორცაა: გეთაყვა, გენაცვალე, კვნესამე, შემოგველე, ჭირიმე და მათ სიტყვა-ფორმებს შორისდებულების რიგში აყენებს (გაჩეჩილაძე, 1979: 110). იქვე ავტორი განმარტავს, რომ „მიმართვის სააღერსო ფორმები ხშირად გვხვდება შორისდებულებთან მოსაზღვრე კომუნიკაციურ ბლოკში და „ხშირად შორისდებული მიმართვის ფორმის გამაძლიერებლად გვევლინება, ხოლო ზოგჯერ რაიმე ემოციების გამოხატვის მიზნითაა წარმოთქმული“ (გაჩეჩილაძე, 1979: 125). აღნიშნული ორმაგი სტატუსი - ერთ შემთხვევაში შორისდებულისა, ხოლო მეორეში - შორისდებულებთან მოსაზღვრე კომუნიკაციურ ბლოკში შესული ერთეულისა, ერთი და იმავე მოვლენის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მიგვანიშნებს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სემანტიკური ცვლელის შედეგად აღნიშნულმა ფორმებმა დაკარგა პირველადი მნიშვნელობა და აღერსობითობის ემოციურ მიმანიშნებლად იქცა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ ენაში მიმართვის სააღერსო ზმნურ ფორმებს, როგორცაა: *გენაცვალე! გენაცვა! დაგენაცვლე! შენი კვნესამე! კესანე! გეთაყვა! თავს შემოგველე, შემოგველე, შენი ჭირიმე! შენი სულის ჭირიმე! შენი სატკივარი მე! დედაშვილობამ* და ა.შ. ერთი სემანტიკა აქვს, ისინი მიმართვის ობიექტის ჭირის გაზიარების, მის ადგილზე ყოფნის, მისი ავადმყოფობის მორჩენის სურვილს გამოხატავენ. *გენაცვალე* - ქართულ ენაში აღერსის დროს ყველაზე ხშირად გამოიყენება, რომლის საშუალებითაც მთქმელი გამოხატავს სურვილს „მის სანაცვლოდ იყო“, ე.ი. მიმართვის ფორმით გამოხატულია სურვილი, გაიზიაროს ადრესატის ჭირი. თავს შემოგველე, შენ შემოგველე - „ეს გამოთქმა წარმოიშვა შემდეგი ადათიდან: ძველად თუ ვინმე ავად გახდებოდა და ოჯახის წევრებს ეგონათ, რომ მოკვდებოდა, ავადმყოფის სიკვდილისაგან დასახსნელად ოჯახის წევრები თავს ევლებოდნენ, რომ ავადმყოფის მაგიერ თვითონ შეგებებოდნენ სიკვდილს და თვითონ კი წირვას აღავლენდნენ ავადმყოფის გასაგონად (გრიშაშვილი, 1997: 304). ჭირიმე - გამოთქმა, რომელიც იხმარება აღერსით, სიყვარულით მიმართვისას, შედგენილია სიტყვებისაგან ჭირი და მე, მნიშვნელობით იგივეა, რაც შენი (თქვენი) ჭირიმე. ჭირიმე! - გამოთქმა იხმარება, როდესაც აღტაცებული არიან ვისიმე ვაჟკაცური მოქცევით (ქეგლ, 1990: 235). სააღერსო მიმართვებია - შენი კვნესამე; კესანე. ამ სიტყვა-ფორმების სემანტიკაც იგივეა, რაც შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, რომლითაც მთქმელი გამოხატავს საყვარელი ადამიანის ჭირის გაზიარების სურვილს. კესანე - პატარა, ცისფერყვავილებიანი, ლამაზი მცენარეა. ყვავილთან დაკავშირებით არსებობს თქმულება, რომლის მიხედვითაც ყველა მცენარეს შემოქმედმა თავისი სახელი უწოდა. მათ შორის ერთი პაწაწინა მთის ყვავილი, რომელიც უსახელოდ იყო - ატირდა. ყვავილმა თქვა: „არ დამივიწყო უფალო“... ზუსტად მაშინ უფალმა მიუგო: „სწორედ ეგ იქნება შენი სახელი“, ანუ კესანე. ამის შემდეგ მას მსოფლიოს ყველა ენაზე „არ დამივიწყო“ ჰქვია... ჩვენთან კი უბრალოდ კესანე...

აღნიშნული ფორმები მიუთითებს ქართული ენის უნიკალურობაზე და გამოხატავს მის სპეციფიკურ ხედვას.

ჩამოთვლილთგან ყველაზე ხშირად გვხვდება ზმნური სააღერსო მიმართვის ფორმა *გენაცვალე* (დედა გენაცვალოს, შენ გენაცვალე...).

რაც შეეხება ფორმას - *ჭირიმე* უფრო მოქნილია, რადგან ის გვხვდება სხვადასხვა სიტყვათმეხამებაში: შენი გულის ჭირიმე, შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი ხელების ჭირიმე...

მხატვრულ ლიტერატურაში, განსაკუთრებით კი მე-19 საუკუნის მწერალთა შემოქმედებაში, ხშირია მსგავსი ზმნური სააღერსო მიმართვის ფორმები. მაგალითად:

სად იყავ, **შენი ჭირიმი**, — ჰკითხა მერე კნეინასა, — რომ ეგრე დაილაღე? — როგორ თუ სადა, **შენი ჭირიმი**? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალყურის ჭერა უნდა, **შენ გენაცვალოს ჩემი თავი**, — მიუგო კნეინამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე **გეთაყვანე!** დედაკაცობაც ეგ არის და.

— არა, **გეთაყვა**, ეს, რაცა ვთქვი, ტყუილია?

— რაღა რასა ვიქ, **შენი კვნესამე!** ჩვენებიანთ ვენახში ჩვენი კამეჩი შეპარულა, და მეველეებს დაუჭერიათ, ეხლა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაჭერილი. ეხლა, **შენი სახელის ჭირიმი**, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგრემც ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, **შენი კვნესამე!**

— ო, **შენ გეთაყვანე**, შენა! — დაიჯერა და გაიღიმა ლუარსაბმა, — როგორ გითხრა? (ჭავჭავაძე, 1984: 237).

-საფარ, შე ხარ?... **ენაცვალოს** ძიძიშვილი მაგ შენს თავსო... (წერეთელი, 1959: 89)...

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავს ფორმებს ხშირად ფორმალური საალერსო მიმართვის შინაარსი ჰქონდა. მაგალითად:

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, **შენი ჭირიმი**, რომ ეხლა იყოს?..

— ეგრე, **შენი ჭირიმი**, — გაუკეთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებდა დარეჯანი,

— ეგრე უნდა. მას აქეთ, რაკი ევამ ადამი შეაცდინა, მას აქეთ ნაბძანებია ღვთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვჭამოთ.

დიაღ, **შენი ჭირიმი!** სულ ტყუილია. მე ბევრისათვის მითქომს, რომ ტყუილია, და როდი მიჯერებენ.

— რა ვენა, **შენი ჭირიმი**, — უთხრა დავითს მოსემა, — ჩემო ახალო მოყვარევ! ავადა ვარ, თასლიბს ვერ გავუწევდი. სიძუნწეში არ ჩამომართო, **შენი ჭირიმი!** აბა, ჯერ ისე ავადმყოფი რა არის, მერე მასპინძელი რა უნდა იყოს.

— მადლობელი ვარ, **თქვენი ჭირიმი!** — დაუკრა ყველას თავი მოსემა. — მაშ რაც მალე იქნება, ისა სჯობია.

-არა, **გეთაყვა**, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავ გეუბნები; — არა, **გეთაყვანე**, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდგები. აი, **შენი** ბეედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია (ჭავჭავაძე, 1984: 226)...

— რა მოგახსენოთ, **შენი ჭირიმი!** მაგის ვინაობა აქ არავინ იცის. ეგ ვილაც გლახა არის, დავრდომილი და უპატრონო; სნეულია, მოსულა და მანდ შეჰკედლეობია, აი, ეს თუნდ თვე-ნახევარი იქნება.

— სულ მარტოდ-მარტო არის?

— რა ვიცი, **შენი ჭირიმი!** მანდ კი გულშემატკივარი არავინა ჰყავს და (ჭავჭავაძე, 1984: 211)...

- ოსი არაა, **შენაი ჭირაიმი**, ჩერქეზში საით გავიდოდა? - უპასუხა ერთმა (ყაზბეგი, 1950: 196)...

დასკვნა. ქართულმა, ისევე როგორც ბევრმა ენამ, დროთა განმავლობაში განიცადა ფონოლოგიური ცვლილებები. ამ ცვლილებებმა შეიძლება გამოიწვიოს ხმოვანთა ცვლა, შეკუმშვა და ასიმილაცია. საკუთარ სახელებში კნინობითის მაწარმოებელი ნებისმიერი აფიქსის ბოლოკიდურა ხმოვნის -ი' სუფიქსით ჩანაცვლება შეიძლება გამოწვეული იყოს ფონოლოგიური პროცესებით. ასევე შეიძლება გავლენა იქონიოს სოციალურმა და კულტურულმა ფაქტორებმა. მაგალითად, გარკვეული აფიქსები ან სახელების ნიმუშები შეიძლება გახდეს მოდური ან პრესტიჟული საზოგადოებაში და გამოიწვიოს მათი ფართო გამოყენება.

უნდა აღინიშნოს, რომ საალერსო მიმართვის ფორმები, გარდა ღირებულებრივი სტანდარტისა, წარმოადგენს სპეციფიკურ ნიშანს, რომელშიც ისახება ეროვნული მენტალობა და სულიერი კულტურა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ასათიანი, ლ. (1986). *რჩეული*. თბილისი.
- აფრიდონიძე, შ. (1995). ბრძანებითი როგორც მიმართვის ზმნური ფორმა. *საენათმეცნიერო ძიებანი*. ტ. IV. თბილისი.
- აფრიდონიძე, შ. (2003). *მიმართვის ფორმათა სტრუქტურა და ფუნქციონირება ახალ ქართულში*. თბილისი.
- გაჩეჩილაძე, ო. (1979). *შორისდებული ახალ სალიტერატურო ქართულში*. თბილისი: თსუ-ს გამომცემლობა.
- გოდერძიშვილი, კ. (2012). *ქართველური ანთროპონიმის ძირითადი საკითხები*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- გრიშაშვილი, ი. (1997). *ქალაქური ლექსიკონი*. თბილისი: სამშობლო.
- იაშვილი, პ. (1975). *პოეზია, პროზა, წერილები, თარგმანები*. თბილისი.
- კაი ყმა. (1986). *მოგონებები ვაჟა-ფშაველაზე*. თბილისი.
- კვაჭაძე, ლ. (1961). *ქართული ენა*. თბილისი: გამომცემლობა „ცოდნა“.
- ლებანიძე, მ. (1977). *რჩეული ლირიკა*. თბილისი.
- ქეგლ. (1990). *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. ერთტომეული. ნაკვეთი მეორე. თბილისი.
- ყაზბეგი, ა. (1950). *თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად*. ტ. IV. თბილისი.
- შანიძე, ა. (1980). *თხზულებანი*. 12 ტომად. ტ. III: ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. თბილისი: თსუ.
- ჩიქოზავა, არნ. (1950). *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. ტ. I. თბილისი: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამოცემა.
- ჩხეიძე, მ. (1993). *ენის ლექსიკურ-სემანტიკური სისტემის სტრუქტურირების პრობლემა*. თბილისი.
- წერეთელი, ა. (1959). *ლექსები, პოემები, მოთხრობები*. თბილისი.
- ჭავჭავაძე, ი. (1984). *თხზულებანი*. თბილისი.
- ჭილაძე, ო. (1986). *რჩეული თხზულებანი სამ ტომად*. ტ. I. თბილისი.

REFERENCES:

- Asatiani, I. (1986). *rcheuli [Selected]*. Tbilisi.
- Apridonidze, Sh. (1995). brdzanebiti rogoris mimartvis zmnuri porma [Imperative as a verb form of address]. *saenatmetsniro dziebani [Linguistic researches]*. IV. Tbilisi.
- Apridonidze, Sh. (2003). *mimartvis pormata st'rukt'ura da punktсионireba akhal kartulshi [Structure and functioning of address forms in new Georgian]*. Tbilisi.
- Gachechiladze, O. (1979). *shorisdebuli akhal salit'erat'uro kartulshi [Linking in new literary Georgian]*. Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.
- Goderdzishvili, K. (2012). *kartveluri antrop'onimik'is dziritadi sak'itkhebi [Main issues of Georgian anthroponymics]*. Tbilisi: Publishing House „Universali“.
- Grishashvili, I. (1997). *kalakuri leksik'oni [Urban Dictionary]*. Tbilisi: Samshoblo.
- Iashvili, P'. (1975). *p'oezia, p'roza, ts'erilebi, targmanebi [Poetry, prose, letters, translations]*. Tbilisi.
- k'ai qma [Good young man]*. (1986). mogonebebi Vazha-Pshavelaze [Memories about Vazha-Pshavela]. Tbilisi.
- K'vach'adze, I. (1961). *kartuli ena [Georgian language]*. Tbilisi: Publishing House „Tsodna“.
- Lebanidze, M. (1977). *rcheuli lirik'a [Selected Lyrics]*. Tbilisi.

- KEGL. (1990). *kartuli enis ganmart'ebiti leksik'oni [Explanatory dictionary of the Georgian language]*. ertt'omeuli [one volume]. Part two. Tbilisi.
- Qazbegi, A. (1950). *tkhzulebata sruli k'rebuli khut t'omad [Complete collection of essays in five volumes]*. IV. Tbilisi.
- Shanidze, A. (1980). *Tkhzulebani [Essays]*. 12 volumes. III: *kartuli enis gramat'ik'is sapudzvebi [Basics of the grammar of the Georgian language]*. Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.
- Chikobava, Arn. (1950). *kartuli enis ganmart'ebiti leksik'oni [Explanatory dictionary of the Georgian language]*. I. Tbilisi: Publication of the Academy of Sciences of Georgia.
- Chkheidze, M. (1993). *enis leksik'ur-semant'ik'uri sist'emis st'rukt'urirebis p'roblema [The problem of structuring the lexical-semantic system of the language]*. Tbilisi.
- Ts'ereteli, A. (1959). *Leksebi, p'oemebi, motkhrobebi [Poems, poems, stories]*. Tbilisi.
- Ch'avch'avadze, I. (1984). *tkhzulebani [Essays]*. Tbilisi.
- Ch'iladze, O. (1986). *rcheuli tkhzulebani sam t'omad [Selected Writings in Three Volumes]*. I. Tbilisi.